
uit. Ik heb meer eerbied gekregen voor het geloof en de geloofsarbeid der eeuwen, ik ben bescheidener geworden in mijn meeningen, en ben eenigszins afgedaald van 't hoogmoedig standpunt om alles te toetsen aan *mijn* verstand en aan *mijne* rede. Ik leer meer en meer inzien, wat er in het geloofsbeginzel, dat ik nooit verzaakt heb, ligt opgesloten...

'Dat ik nooit verzaakt heb': de 'ernstige crisis', waar Bavinck in 1912 over sprak was niet zó dramatisch dat hij er, zij het ook maar tijdelijk, zijn geloof en zijn diepste overtuiging door verloor. Hij was en bleef in heel zijn geloofsleven 'gereformeerd'.

Dat wil niet zeggen, dat ik me zoo maar bij 't oude neerleg, het 'naïve' nu maar tracht te grijpen, en met holle frases me tevreden stel, och neen, maar door onderzoek, ook door onderzoek van de historie onzer Gereformeerde Kerk is mij gebleken, dat wat vroeger door mij voor holle frase gehouden werd, dit allerminst is (16 juni 1881, 88 v).

Zijn dogmatische studiën mondden uit in een vierdelige *Gereformeerde dogmatiek*; een monument van geleerdheid en van verbondenheid met de gereformeerde traditie.²⁰ Ook Scholtens *Leer der Hervormde Kerk* was een monument van geleerdheid, maar wetenschappelijk kon hem diens speculatieve methode niet bevredigen. De scheiding die Scholten maakte tussen de 'grondbeginselen' en de 'leerstukken' van de gereformeerde theologie leidde er toe dat hij met de eerste de laatste 'wegcritiseerde'.²¹ In een latere fase van zijn leven, waarin hij werkzaam was als hoogleraar aan de Vrije Universiteit (vanaf 1902), wendde Bavincks aandacht zich naar een gebied dat hem reeds in zijn studententijd had geboeid: dat van de relatie tussen het christelijk geloof en de eigentijdse cultuur.

De Leidse invloed werkte vooral door op het gebied van de Schrift-beschouwing. Bavinck heeft de lijn van het kritisch onderzoek, waarmee hij in Leiden door het onderwijs van Kuenen werd geconfronteerd, niet verder doorgetrokken. Het technisch aspect ervan interesseerde hem ternauwernood; de achterliggende problematiek heeft hij als een onopgelost vraagstuk, soms zelfs als een bedreiging ervaren. Nog in 1888 – hij was toen al lang en breed hoogleraar in Kampen – schreef hij aan Snouck:

20. Verschenen tussen 1895 en 1901; een tweede herziene uitgave (waarvan de latere edities onveranderde herdrukken zijn) tussen 1906 en 1911.

21. *Gereformeerde dogmatiek* I (4e druk), 485.